

STILDRAG HOS VÅRA FRANKOTECKEN I

Av Gilbert Svenson

När frimärket infördes var dess enda uppgift att vara ett kvitto på den avgift, som allmänheten betalade för en tjänst som postverket utförde. Men eftersom det i omakulerat skick också var ett värdepapper gällde det att göra det så vitt möjligt ogörligt att efterapa.

Redan de första frimärkena fick därför ett omsorgsfullt utförande. I flera länder tog man den erfarenhet i anspråk som sedeltryckeriernas framstående tecknare och gravörer ägde. Detta gäller t. ex. om England som först av alla införde frimärken 1840.

Ur postal synpunkt är valören väsentligast. Den angavs med myntenheten i siffror eller bokstäver samt dessutom med en speciell färg på frimärkstrycket. Frammärkets nationella karaktär symboliserades ibland, som i England, med suveränens bild eller med statsvapnet som i Norge och Sverige. I de tidigt frimärksutgivande länderna, t. ex. England, Danmark och Norge, angav man till en början inte ens landets namn.

Genom att konstnärer anlätades kom frimärket från början att erhålla en viss artistisk prägel. Englands och Frankrikes första frimärken är bra exempel på detta. Ur flera synpunkter är de ännu oöverträffade och de blev stilbildande, trots att inflytanden från mynt- och sedelkonsten naturligtvis är tydliga. Liksom andra bruksföremål från tiden är de till sin stil präglade av denna.

På samma sätt finner vi tydliga stildrag från konst och konsthantverk hos våra egna frimärken. De är ofta goda konsthantverksprodukter och ibland — som vi skall erfara — t. o. m. självständiga konstverk.

Men frimärkena utgör självfallet mera sällan helt igenom originella skapelser. I äldre tid eftersträvade man knappast heller detta. Frammärkskonsten var ju internationell. Våra frimärken måste därför liksom andra inplaceras i ett mera omfattande kulturhistoriskt sammanhang.

Pehr Ambjörn Sparre (1828—1921) inleder den långa raden av svenska frimärkskonstnärer. Han hade, då kontraktet om tillverkningen av våra första frimärken tecknades, erhållit ganska bestämda direktiv om hur märkena skulle se ut. Bilden »borde innefatta svenska vapnet tre kronor med kunglig krona över, i kanterna orden Sverige och frimärke samt i hörnen tydliga valörer». Frimärkets utseende tillkom av allt att döma genom ett nära samarbete mellan Sparre och generalpoststyrelsen.

Sparres båda förslag till den första frimärksserien omgivna av till vänster förlagorna: Hannover (1851) och Preussen (1850). Till höger Österrikes vapentyp (1850) och den svenska (1855).

Sparres godkända teckning hade nämligen föregåtts av ett par skissförslag. De äldre visar en vapensköld med valörtecken omgiven av textbanderoller och krönt med lilla riksvapnet omgivet av två lejon. Det utgör med få förändringar en replik av Hannovers frimärkstyp av år 1850. T. o. m. landsnamnet är placerat på samma sätt. Troligen förelades teckningen styrelsen som förordnade att riksvapnet flyttades till den onekligen mera passande platsen inne i vapenskölden. Sparre utförde då ett nytt förslag (2) även det med förlaga hämtad från Tyskland, denna gång från Preussen. Med porträtttypen visande konung Friedrich Wilhelm IV:s bild som förlaga utfördes en ny teckning, där lilla riksvapnet placerades på porträttets plats. För övrigt är Sparres

egna tillägg synnerligen blygsamma. Efter granskning av denna teckning, som i princip godkändes, beslöts det att frimärkena även borde ha ordet Sverige samt tydliga valörsiffror i hörnen.

Först därefter utförde Sparre den slutgiltiga teckningen till frimärket, vilken tyvärr inte har bevarats och som nedtill över hela textbandet visar valören i skrivstil och upptill i hörnen på ömse sidor om ordet Sverige valören med siffror. Den s. k. konstgraveringen kring skölden kom att väsentligt skilja frimärket från förslag nr 2 och är väl närmast påverkad av engelska förebilder.

Trots detta blev Sparres frimärksteckning och gravyr en ganska självständig skapelse. Krönta vapensköldar hade visserligen redan förekommit på flera länders frimärken som Österrike 1850, Parma 1851, Spanien 1853 och Norge 1855. Vårt lands första bidrag till frimärkets stilhistoria blev emellertid både originellt och ur postal synpunkt ganska slagkraftigt. I sin litet trubbiga naivism äger det redan en troskyldig svensk charm.

Det s. k. lokalfrimärket gällande för en skill. banco, som var avsett att användas i Stockholm, graverades — och tecknades troligen även — av fotografen och gravören *Wilhelm Abraham Eurenus* (1830—1892). I sin typ är det närmast en »miniätyrsedel» från tiden. Besläktade frimärksteckningar hade då förekommit i Genève och Zürich 1849 och 1851 samt som siffertyp i Brasilien redan år 1844.

1856 års
frimärke för
lokalbrev.

*Eurenus' frimärke för lokalbrev — av sedeltyp
(1856).*

Nymans båda förslag till porträttmärken (1861) samt hans norska porträttstyp (1856) och Nova Scotias Victoriatyp (1860) vars ram inspirerade de svenska frimärkena.

1861 års förslagsfrimärken med Carl XV:s porträtt.

År 1861 löpte Sparres kontrakt med postverket om tillverkning av de svenska frimärkena ut. Tillsammans med honom ingav Pehr Olof Bagge och Carl Axel Nyman (1840—1881) detta år anbud på nya frimärken.

Jag har i en uppsats i Svensk Filatelistisk Tidskrift (1962 sid. 107) påvisat de stilistiska och filatelistiska likheter som finns mellan firma P. A. Nymans porträttfrimärken för Norge med Oscar I:s porträtt —

som trycktes i Stockholm åren 1856—60 — och de förslagsfrimärken med Carl XV:s porträtt som firman uppvisade i samband med 1861 års anbud.

Oscar I hade avlidit i juli månad år 1859. Nya frimärken var alltså aktuella främst i Norge. Det var då naturligt, att Nyman i sitt förslag till nya svenska frimärken, som var aktuella då postfolket var missnöjt med den äldre typen, valde ett porträttfrimärke föreställande den nye monarken.

De båda medaljongporträtten — efter myntförebilder — har stora likheter och samma storlek. Detaljer i teckningen, t. ex. hårlocken på hjässan samt i texten, överensstämmer. Vidare finns det likheter i gravyren, som gör det sannolikt att båda porträtten är utförda av samma hand. Märkenas storlek och den helt identiska tandningen binder dem slutligen till Nymans tryckeri i Stockholm.

I samma uppsats påvisas likheter i de båda frimärkstypernas komposition och den oregelbundna ramen på Carl XV-förslaget jämförs med de utsirade ramar, som var på modet vid amerikanska frimärkstryckerier under 1850—60-talen. Närmast är Carl XV-frimärket påverkat av Nova Scotias Victoriatyp som är tryckt hos American Bank Note Co i New York 1860. Denna kan i sin tur härledas från det blå 1 cents-frimärke med Benjamin Franklins porträtt, som kurserade i U. S. A. till år 1861.

Sparres kontrakt om frimärckstillverkningen förlängdes emellertid med tio år 1861. Men ett minne från 1861 års anbudsförfarande är den lejontypsteckning — vilken som Sven Åkerstedt har påvisat är utförd av *Pehr Olof Bagge* (1833—1872) — som, på grund av brådskan då en ny valör på 3 öre snabbt skulle emitteras år 1862, kom till användning.

1862 års
lejontyp.

Enhetligt lokalporto för hela landet bestämdes i slutet av år 1861. Då Sparre befann sig i Paris ivrigt sysselsatt med en planerad ny frimärckstyp över den franske kejsaren Napoleon III lät generalpoststyrelsen Kungl. Maj:t fastställa Bagges frimärcksförslag för den nya frimärckvalören.

Det nya frimärcket tillgodosåg i viss mån den kritik, som från posttjänstemännens sida hade riktats mot de små valörsiffrorna på den äldre vapentypen, vilka, särskilt efter myntändringen från skilling banco till öre, då dubbla siffror i flera fall måste användas, hade blivit särskilt svårlästa i eldsljus. En orsak till att Nymans förslag refuserades var säkert, att märkena helt *sakenade* valörsiffror.

Lejontypsmärket är ganska tidstypiskt med sin teckning som erinrar om samtida etiketter utförda i trästick (xylografi). Det kan knappast räknas till våra vackrare frimärken. Det har graverats i Paris av Sparre 1862 men måste redan året därpå nygraveras, sedan vissa anmärkningar gjorts mot tydligheten i den äldre gravyren. 1866 utkom av denna typ ett par kompletterande valörer, 17 och 20 öre, i något förändrad teckning och med Sparres gravyrer.

Bagges förslagsfrimärke av Lejontyp (1861) samt originalteckningen av Bagge, som Sparre graverade för lejontypen 1862 och 1866.

1872 års siffertyp
»ringtypen».

Redan långt före 1870-talet hade allt starkare krav framförts om en helt ny frimärkstyp. I slutet på 1860-talet hade man diskuterat en porträtttyp i relieftryck, närmast av det slag som kurserades i Österrike på 1860-talet (jfr Sven Åkerstedts artikel på annan plats i denna årsbok), men generalpoststyrelsen var bunden av tio-årskontraktet med Sparre och ändringar av frimärkstypen under tiden skulle på grund av kontraktsbestämmelserna ha ställt sig mycket dyrbara.

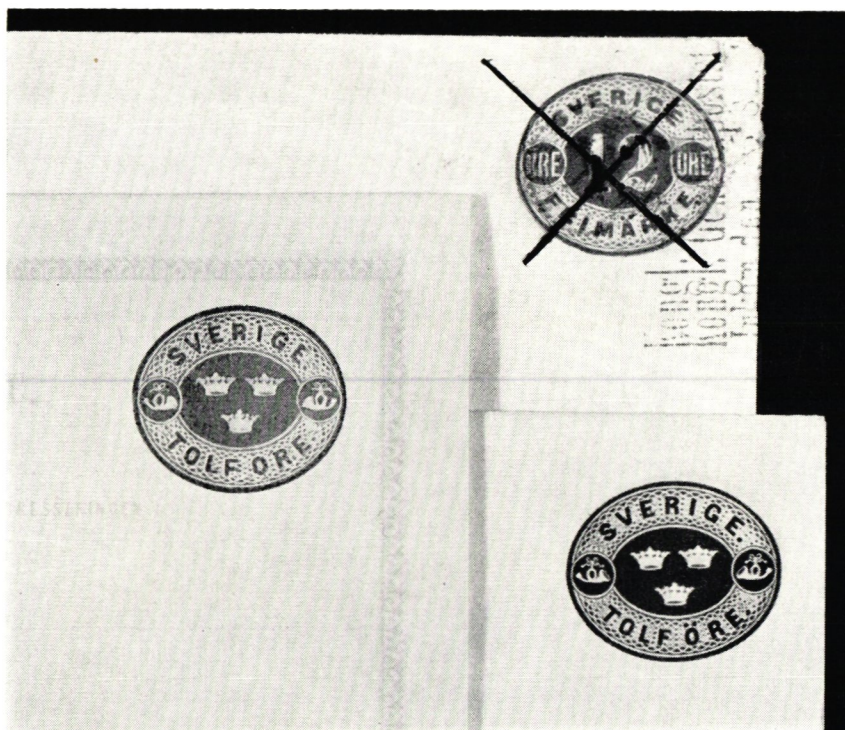
Emellertid synes det vara ställt utom allt tvivel att generalpostdirektören A. W. Roos genom sina kontakter med den tyske generalpostdirektören Heinrich von Stephan tidigt blev intresserad av den frimärkstyp, som G. Schwartio 1868 hade tecknat för Norddeutscher Postbezirk. Det är mycket troligt att Roos personligen tog initiativet till den nya frimärkstyp, som utkom 1872 och där tryckmaterialet utfördes i Tyskland hos gravören *Julius Lepper* i Berlin. Under senare år har genom

Leppers siffertyp för frimärken (1872) och lösenmärken (1874) samt hans förslagsfrimärke, som har drag gemensamma med de nordtyska postbezirkfrimärkena (1868).

Postmusei Vänners generösa gåva till Postmuseum ett par i Tyskland framkomna och hittills i Sverige okända förslag kunnat tillföras museet. Det ena av dessa är ett frimärksförslag i valören 6 öre som utgör en »felande länk» mellan Schwartios »ringtyp» och den senare i Sverige fastställda och av Bagges tryckeri utförda siffertypen (»ringtypen»).

I Svensk Filatelistisk Tidskrift 1930 (sid. 299 ff.) finns en intervju med den 1881 vid Bagges tryckeri anställda tyskfödde gravören Max Mirowsky. »Herr Mirowsky är född i Berlin den 1/9 1858 och kom

1872 års valörstämpel för relieftryck använd på brevkort och frankokuvvert och en essay till denna i »siffertyp», troligen utförda av Julius Lepper, Berlin.

1872 i lära hos sin släkting gravören Julius Lepper i Berlin — — — Herr Lepper har på herr Bagges uppdrag utfört *originalgravyrerna* till 1872 års siffermärken och även levererat de första tryckplåtarna till dessa.»

1872 års siffertyp blev genom sin enkelhet och tydlighet en utmärkt frimärkstyp, som t. o. m. i våra dagar tillfredsställer höga estetiska anspråk. När en jury i samband med frimärksjubileet 1955 fick uppdraget att utse vårt lands tio genom åren vackraste frimärken så valde man som det äldsta av dem just 1872 års siffertypsmärke av valören 3 öre.

1874 års lösenmärken.
Valörstämpel till 1872 års
helsaker.

Besläktade med siffertypen men med vissa ålderdomliga stildrag är lösenmärkena från år 1874 och *värdestämpeln* för helsaker. I den senare används för första gången på svenska frankotecken posthornet som symbol. Posthorn med tofsar som dekorativa element finns på den här

Mirowskys originalteckning till frimärke över Oscar II, boktryckstypen även använd på brevkortessay (1884), koppartryckstypen (1891) samt U. S. A.:s Hamiltontyp från 1870-talet, som liksom Mirowskys teckning saknar posthorn i hörnen.

visade nordtyska frimärkstypen. Det är sannolikt att värdestämpeln också graverades i Berlin — möjligen av den tidigare nämnde Lepper.

När siffertypen fastställdes bör åtminstone förslagsteckningen till lösenmärkena ha förelegat färdig. Siffrorna på lösenmärkena är nämligen både smalare och mera gracilt tecknade än på siffermärkena.

Detta gäller framförallt om följande siffror: 0 (i valörerna 20, 30 och 50), 1 (i 12), 3, 4 (i 24), som därtill är öppen i motsats till fyran hos siffertypen, samt 6 som är en förbindelselänk mellan förslagsmärket och siffermärket i valören 6 öre.

Det är tänkbart att ett förslagsmärke eller en teckning kan framkomma, som visar lösenmärkets typ men med ordet Sverige på det skriftband, där ordet »Lösen» senare ingraverades.

1874 års tjänstefrimärke i liggande format (1874), Mirowskys första förslag till 1 kronasfrimärket (1891) — i sedelformat — samt det utgivna tvåfärgade 1 kronasfrimärket (1900).

För att skilja den högsta valören 1 riksdaler av siffertypen från öresmärkena trycktes denna i två färger men med valörsiffran i mittfältet utbytt mot det lilla riksvapnet. Ur estetisk synpunkt blev detta märke seriens minst tilltalande. (Sid. 33.)

Som ett led i Roos' reformverksamhet ingick avskaffandet av fribrevsrätten och införandet av särskilda tjänstefrimärken. Med tanke på att det lilla riksvapnet redan hade använts för vissa frimärkstyper, var det naturligt, att man för dessa mera direkt »statliga» märken använde det stora riksvapnet. Av rent praktiska skäl, för att lättare kunna

skilja tjänstefrimärkena från de ordinarie frimärkena, utförde man de förra i dubbelt liggande format. Dessa nya märken äger inga egentliga förebilder ute i världen. Närmast påminner de om miniatyrsedlar — men det större formatet var ingen direkt nyhet. Redan på 1860-talet hade sådant förekommit på vissa frimärken i engelska besittningar t. ex. Indien och New Zeeland. År 1863 hade man i Frankrike tryckt högvälören 5 francs med kejsarens bild i dubbelt liggande format. Våra egna statsstämpelmärken hade också sedan 1850-talet utkommit i stora, liggande »sedelformat».

Vem som tecknade 1870-talets svenska frankotecken är fortfarande osäkert. P. O. Bagge är tänkbar — även om själva siffertypen för de ordinarie frimärkena med sina kärvare stildrag tycks förutsätta åtminstone viss korrigering av annan hand (Lepper?).

Den 5 juli 1884 hade Kungl. Maj:t medgivit att Oscar II:s bild skulle få förekomma på frimärken. Dåvarande frimärksleverantören Jacob Bagges Sedeltryckeri fick i uppdrag att inkomma med förslag till sådana frimärken.

1885
Oscar II.
Boktryck.

Det är troligt att Jacob Bagge överlät till sin unge och skicklige medarbetare *Max Mirowsky* (1858—1939)* att inkomma med de sju förslagen till nytt porträttfrimärke över Oscar II (jfr Olsson—Bentzinger: Konung Oscar II:s porträttfrimärken, Stockholm 1947, sid. 14—16). Av dessa är det som betecknades med »2» och som återges här godkänt av generalpostdirektör Roos. (Sid. 35.)

Inget av dessa förslag var i egentlig mening originellt. De har alla sina tydliga förebilder i till exempel frimärken från engelska besittningar: Canada, Guldkusten liksom från Rumänien och Montenegro.

Den godkända typen var en helt lätt omarbetning av U. S. A.:s Hamiltontyp 30 cent av år 1870, som utkom i flera upplagor ända till 1887. Typen som godkändes överensstämmer nästan helt med denna även om frimärket i sin slutgiltiga utformning försågs med posthorn

* Max Mirowsky var född i Berlin 1858. Han hade gjort sina första erfarenheter i gravöyrket hos morbrodern Julius Lepper i Berlin. Åren 1877—79 genomgick han Berlins Tekniska Konstslöjdskola och var anställd på Rikstryckeriet i Berlin 1880—81, då han flyttade till Sverige. Åren 1881—99 var han chefsgravör hos Jacob Bagges Sedeltryckeri i Stockholm och övergick 1899 till AB Jacob Bagges Söner, där han var verksam till 1910, då han anställdes hos Firma Hasse W. Tullberg, där han pensionerades 1926. En son, Olle Mirowsky (f. 1894), har även varit anställd som gravör hos Hasse W. Tullberg från år 1910. Max Mirowsky, som även var verksam som sedelgravör — han har bl. a. utfört Sveabilden på 1891 års sedeltyp — avled i Stockholm år 1939.

Frimärken och lösenmärken från U. S. A. under tiden 1869—1879 med siffror av de typer vi återfinner på Mirowskys frimärksteckningar åren 1884—1900.

i de övre hörnen. Förslagsskissen saknade t. o. m. pärlkransen kring porträttmedaljongen liksom den amerikanska förlagan och blir därmed en ganska typisk stilprodukt från 1860-talet, då renässansramar var på modet.

Årtiondena närmast efter 1850 var en stilbrytningarnas tid. Ramdekorer och andra utsmyckande element lånades från renässans, barock, rococo och andra historiska konststilar eller utgjorde en egenartad blandning mellan dem. Detta gällde inte minst för brukskonsten, eller som vi brukar kalla den »vackrare vardagsvara».

Antingen »lånet» upptäcktes eller ej — man lånade friskt av varandra inom frimärkskonsten under hela tiden fram till det första världskrigets slut — så ansågs denna frimärkstyp så pass lyckad, att

1891
Oscar II.
Koppartryck.

när man år 1891 övergick till att framställa Oscarsmärkena i koppartryck endast en lätt överarbetning av porträttet och siffrorna gjordes.

Det var Mirowsky som utförde gravyren till koppartrycksmärkena och den kan väl jämföras med de bästa som gjordes utomlands vid denna tid. Som ett kuriosum kan det nämnas, att man i Rumänien nästan helt utan förändringar »övertog» den svenska frimärksbilden 1893 när det gällde att framställa en ny porträtttyp föreställande kung Karl I.

Den äldre typen i boktryck var också planerad att användas för brevkort och av sådana föreligger liksom av den typ, som Hugo Olsson betecknar med D b (a. a. sid. 19), ett par provtryck. (Sid. 35.)

Redan 1890 hade generalpoststyrelsen uppdragit åt intendenten för frimärksförrådet att i samråd med firma Bagge inkomma med förslag till ett nytt 1 kronas frimärke. Året därpå bestämdes det, att detta frimärke skulle få dubbel bredd. Mirowsky utarbetade då ett »sedel-liknande» förslag, som likväl aldrig kom att utges. Detta förslag har emellertid sitt stora intresse, dels för texten »frimärke», som saknats på övriga Oscarsvalörer — och som tydligen tillkommit för att förhindra att frimärket användes som skiljemynt — dels för utformningen av siffrorna. Dessa har en överlastad dekorativ utsmyckning av liknande slag som på 1892 års tvåfärgade siffermärken (»öletiketterna»). Mirowsky gjorde gravyrerna även till dessa. Det verkar troligt, att han också svarade för originalteckningen, som emellertid är försvunnen.

1892 års
siffertyp.

Går vi ett par år tillbaka i tiden till år 1889 så utkom då Sveriges första *kortbrev* — tillverkade av firma Bagge — med en frankostämpel av siffertyp. Man behöver knappast betvivla att denna är både tecknad och graverad av Max Mirowsky. Fyra femuddiga stjärnor går igen i dekoren både här och på de tvåfärgade siffermärkena. Siffrorna har fått en lätt dekor på kortbrevstypen och denna har en rikare utformning på siffrorna hos förslaget till det stora 1 kronasmärket.

1889 års kort-
brev siffertyp.

När 1 kronasvalören i Oscar-serien äntligen utkom år 1900 så hade den ändrats radikalt. Endast porträtthuvudet graverat mot en vågrät streckad botten behölls medan ramen förenklades och det normala formatet fastställdes också för denna valör. Kvar från Mirowskys tidigare förslag är emellertid ordet »frimärke». 1 kronas märket ut-sattes omedelbart för en bister kritik. Man talade om de fula bok-stäverna och om siffran som »försökte se amerikansk ut». Denna iakt-tagelse har faktiskt ett visst fog för sig om man jämför 1 dollar-valören i 1894 års serie i U. S. A., men också siffrorna på den tvåfärgade öres-

1900
Oscar II 1 krona
röd/grå.

frifvande.

le.

Mirowskys siffertyper använda på kortbrev (1899) och på frimärken (1892).

serien har onekligen främmande drag, för att inte tala om den fullt utbildade jugendstilen på ettorna hos förslaget till 1 kronasmärket i dubbelt format. Som redan har påpekats är närheten till U. S. A:s frimärken stor hos våra Oscarsmärken, större än man hittills har antagit.

De amerikanska frimärkstryckerierna American Bank Note Co och National Bank Note Co i New York hade redan på 1860-talet utbildat särskilda stilar utom för ramdekoren också för siffror och bokstäver. Redan i 1861 års serie från U. S. A. påträffar vi ettor av de säregna utformningar som kom att användas på våra svenska frimärken. Bäst kan man studera dem på 1869 och 1870 års frimärken från U. S. A. liksom på detta lands lösenmärken av år 1879.

Också »tapetmönstret» i form av kronor blev, vilket framgår av Hugo Olssons forskning (a. a. sid. 80—81, 83 och 89), alltmera jugendpräglad.

Till våra allra märkligaste frankotecken från 1800-talet, stilhistoriskt sett, måste räknas det jubileumsbrevkort, som utkom år 1897 till minne av Oscar II:s 25-årsjubileum som regent. Det är ett av världens mest

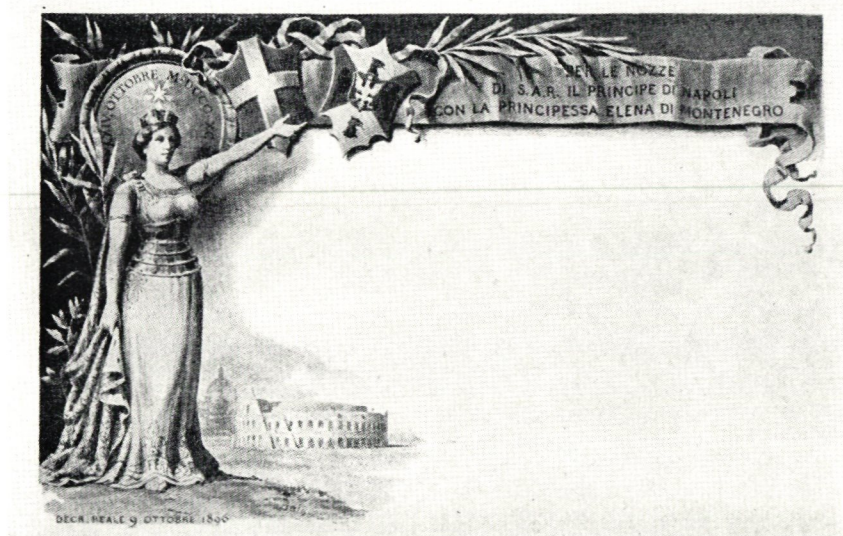
1897 års
jubileums-
brevkort.

konsekventa uttryck för jugendstilen inom frimärkskonsten. Både kunga-
porträttet och valörtecknet är invuxna i slingrande växtornament —
jugendstilens mest typiska drag. Vem som tecknade detta brevkort är
osäkert. Porträttet och bilden graverades av *Andreas Pichel* i Nürn-
berg medan ramgravyrerna gjordes av *Max Mirowsky* i Stockholm.
(Sv. D. d. 16/12 1922). Brevkortet utfördes liksom de samtida frimär-
kena i koppartryck. (Sid. 43.)

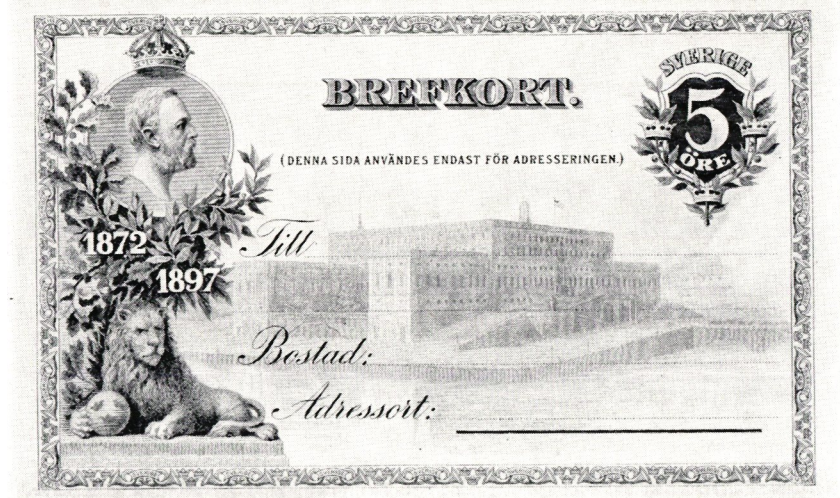
Idén till en bild, som täcker hela brevkortets framsida, var emellertid
inte ny. Året före, alltså 1896, hade det i Italien utgivits ett brevkort
med anledning av Victor Emanuels bröllop med prinsessan Elena av
Montenegro. I Frankrike utgavs redan 1893 ett brevkort med anledning
av det ryska flotteskaderbesöket i Toulon och Portugal hade 1895 firat
Sankt Antonius-jubileet med ett särskilt brevkort. Det är troligt, att
något av dessa var kända av den svenske konstnären. Under alla för-
hållanden är detta svenska frankotecken ett mästestycke ur gravyr-

Brevkort med överlastad dekor uppträder på 1890-talet: Frankrike (1893).

Brevkort från Portugal (1895) och Italien (1896).

1897 års jubileumsbrevkort i kopparstick graverat av Andreas Pichel
och Max Mirowsky.

teknisk synpunkt och det förtjänar också som vårt första postvärde-
tecken av jubileumskaraktär sitt beaktande även av dem, som
i vanliga fall inte samlar »helsaker».

Sveriges första minnesfrimärke utkom 1903 i valören 5
kronor till invigningen av Ferdinand Bobergs posthus vid Vasagatan i
Stockholm. Eftersom huset är vår arkitekturhistorias främsta företrädare
för jugendstilen var det i sin ordning att frimärket som hugfäste dess
tillkomst utfördes i samma stil. Frimärket är tecknat av *Ferdinand Bo-
berg* (1860—1946) och gravyren utfördes av *Paul Wilcke** (född
1864). Det har bevarats fem olika förslagsskisser till detta frimärke.
Alla har liggande format (a. a. sid. 96—97). Ett par av dem påminner
om Perus 2 centavosmärke av år 1897 och Tysklands 1 marksmärken
från 1900—01, vilka avbildar posthusbyggnader. Möjligen har Wilcke
gjort samtliga förslag av liggande typ.

1903 5 kronor
Posthuset i
Stockholm.

* *Paul Herman August Wilcke* efterträdde 1899 *Max Mirowsky* som chefsgravör
hos Bagges sedeltryckeri, då den senare övergick till AB Bagges Söner. Wilcke som
var född i Berlin 1864 återvände till Tyskland 1926, där hans senare verksamhet är
okänd.

Posthus hade utgjort frimärksmotiv redan före Bobergs svenska 5 kronorsfrimärke (1903), t. ex. i Peru (1897) och Tyskland (1900). Det förra märket inspirerade möjligen till den försöksgravyr för svenskt posthusfrimärke, vars teckning troligen är utförd av Paul Wilcke, som graverade detta märke liksom det utgivna efter Bobergs teckning.

Boberg föredrog att visa posthuset från södra hörnet och i perspektiv liksom på det tyska frimärket, men han valde i motsats till detta ett dubbelt *stående* format. Det svenska frimärket blev i sin behärskade jugendstil det vackraste av dessa tre som alla föreställer posthus. Inte minst måste man beundra Wilckes utsökta gravyr som har fördjupats i rampartiet — liksom på 1897 års brevkort — så att frimärket verkar vara tryckt i två nyanser av Berlinerblått.

Efter Oscar II:s död i december 1907 vidtog man redan i början av 1908 vissa förberedelser för en ny frimärkstyp med Gustav V:s porträtt. Till en början hade man planerat att använda ramen till Oscarsserien och inom denna placera en profilbild av den nye kungen. Gravör Wilcke fick i uppdrag att göra en provgravyr som också tycks ha prövats (a. a. sid. 57). Men det blev ganska snart tydligt att ramen, som ju ursprungligen härstammade från 1870-talet, onekligen var ganska otidsenlig 1908.

Konstnären *Olle Hjortsberg* (1872—1959) fick 1908 i uppdrag att komma med förslag till nya frimärken. Han debuterade därmed som frimärkskonstnär och inledde en verksamhet som skulle sträcka sig 40 år framåt i tiden. Hjortzbergs teckningar innebar verkligen något

Olle Hjortsbergs
förslag 1908—09.

Olle Hjortzbergs förslagsteckning (1908) till porträttfrimärken över Gustav V.

nytt. Den av dem, som visar stora riksvapnet, behövde blott undergå en obetydlig bearbetning för att kunna användas för tjänstefrimärkena, som också tidigare visade bilden av detta vapen.

De båda övriga förslagstyperna Gustav V:s porträtt i vänsterprofil och kungens namnskiffer refuserades emellertid och konstnären gjorde då fyra helt nya ramförslag, där man kan studera hur jugendornamentet

Hjortzbergs förslagsteckning (1908) med Gustaf V:s spegelmonogram.

i form av kvistar av eklöv och lager alltmera börjar att växa ut omkring medaljongbilden. Samtidigt blir kungakronan mera dominerande medan de tre kronorna från riksvapnet nästan helt försvinner i lövverket. T. o. m. landsnamnet svängs och blir i den slutliga utformningen organiskt anslutet till bildens jugenddecor. Till själva porträttet användes ett en face-fotografi av kungen i generalsuniform.

Det är endast beträffande siffrorna, som man gjorde avsteg från Hjortzbergs teckningar med dess jugendartade siffror, där bl. a. nollan var cirkelrund. I de utförda frimärkena anknöt man till redan inarbetade former och speciellt gällde detta om siffrorna 0, 1 och 8 på porträtt-

Hjortzbergs förslagsteckning (1908), stora riksvapnet, som omarbetades för tjänstefrimärkena 1910.

serien och 3 och 5 på tjänstefrimärkena. Denna halvmesyr medförde dock, att vår första och enda frimärksserie i utbildad jugendstil, när den slutligen utkom 1910, fick något ofullgånget över sig.

Men vilka är då dessa frimärkens närmaste släktingar? I Spanien utkom 1909 en ny porträttserie föreställande kung Alfons XIII, tecknad och graverad av Bartolomé Maura. Den visar en krönt medaljong, tre stiliserade bourbonska liljor på samma plats, där man återfinner de tre svenska kronorna samt ordet correos svängt på ett liknande sätt som ordet Sverige. Slutligen har ytterramen påtagliga likheter och valörsiffrorna är placerade på samma sätt, i de övre hörnen, på båda frimärkena.

*Hjortzbergs antagna förslagsteckning till 1910 års
tjänstefrimärken (1909).*

Mauras märke har vissa jugenddrag, men dessa är behärskade på ett lugnare sätt än på Hjortzbergs märke. På det spanska frimärket snarare lyfter kronan den cirkelrunda medaljongen än pressar ner den som på det svenska.

Redan i oktober 1889 hade det i Tyskland utgivits en frimärksserie där renässans- och barockornament har blandats med lätt stiliserade växtornament. Lågvalörerna i denna serie visar lager- och eklövskvistar liksom på Hjortzbergs märken och sådana har ju redan förekommit kring porträttet på Oscar II:s jubileumsbrevkort. De båda tyska frimärkena har vidare upprullade skriftband av en typ, som påminner om dem som den svenske konstnären använder på sina vapentyper. Men här rör

Hjortzbergs frimärkstyper visar en fullt utvecklad jugendstil, även om siffrorna behållit något av den tidigare »amerikanska» stilen. Dessa märken har viss släktskap med Spaniens Alfons XIII-typ (1909) och Tysklands reichsposttyper (1889—1890).

det sig naturligtvis inte om »plagiat» utan om inflytanden och lån som Hjortzberg på ett konstnärligt övertygande sätt har tillgodogjort sig i sina teckningar. De båda vapenmärkena framstår därför som utmärkta prov på Hjortzbergs begåvning som frimärkskonstnär. Under 1920—30-talen skulle han ge vårt land några frimärksbilder, som fullt ut kan mäta sig med de bästa i utlandet.

Gravyrerna till de båda boktryckstyperna med lilla och stora riksvapnen utfördes hos Bagges Sedeltryckeri. De har en synnerligen vårdad gravyr av Paul Wilcke. Porträtttypen för koppartryck graverades i stål hos Kejserliga Hov- och Statstryckeriet i Wien av den kände österrikiske gravören *Ferdinand Schirnböck* (1849—1930).

Landstormsfrimärke 10 öre + 4:90 kr (1916) påtryckt 1903 års 5 kronors frimärke av Posthustyp efter Hjortzbergs teckning.

1916 och 1918
Landstorms-
frimärken.

Det var frimärkshandlare Harry Wennberg, som kom med förslaget till dessa frimärken — 31 stycken — vars tillägg tillfördes »H. K. H. Kronprinsessans förening för det frivilliga arbetet till landstormsmäns beklädnad». Wennberg gjorde idéskissen till övertrycket.

Övertrycken på 1916 och 1918 års s. k. landstormsfrimärken utfördes efter förslagsritningar av *Olle Hjortzberg*.

De första landstormsfrimärkena utkom i december månad 1916 (21 stycken). En serie med dubbelt övertryck i nya valörer kom i december 1918 — en månad efter vapenstilleståndet (10 stycken).